

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ชุมชนโบราณที่มีคู-คันดินล้อมรอบในลุ่มน้ำแม่อิง: การศึกษา เชิงภูมิศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานและความสัมพันธ์ในระบบโครงสร้างสังคม เมือง
ชื่อนักศึกษา	นายวรารุช ศรีโสภาค
สาขาวิชา	โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์
ภาควิชา	โบราณคดี
ปีการศึกษา	2538

บทคัดย่อ

ลุ่มน้ำแม่อิง เป็นที่ตั้งของ เมืองพะเยา ซึ่งเป็น เมืองสำคัญ เมืองหนึ่งในภาคเหนือในช่วง พุทธศตวรรษที่ 19 แต่ในการศึกษาทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในภูมิภาคนี้ยังมีปัญหาที่ยังไม่เป็นที่ยุติ เกี่ยวกับความเป็นมาของสังคมเมืองในช่วงก่อนหน้านั้น เนื่องจากมีความขัดแย้งระหว่างหลักฐานด้านเอกสาร คือตำนาน พงศาวดารต่างๆ ที่กล่าวถึงการมีอยู่ของ เมืองพะเยา และเมืองต่างๆ ในภูมิภาคนี้ ได้แก่ เมืองเทิง เมืองล่อ และเมืองเชียงของ ตั้งแต่ก่อนหน้า พุทธศตวรรษที่ 19 ในขณะที่หลักฐานทางโบราณคดี ประเภทโบราณวัตถุ และโบราณสถาน ที่แสดงให้เห็นความเจริญในระดับสังคมเมืองที่เปรียบเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ นั้น ล้วนมีอายุไม่ต่ำกว่าพุทธศตวรรษที่ 19 โดยโบราณวัตถุที่อาจมีอายุเก่ากว่านั้น มีเพียงเครื่องมือหินขัด ซึ่งเปรียบเทียบกับรูปแบบเครื่องมือ เครื่องใช้ในสังคมเกษตรกรรมยุคแรกๆ ในภูมิภาคอื่นๆ ในช่วงที่ยังไม่ได้ก้าวเข้าสู่ความเป็นสังคมเมือง ดังนั้นการศึกษาพัฒนาการของสังคมในลุ่มน้ำแม่อิงจากรูปแบบของโบราณวัตถุโดยนำมาตราฐานเดียวกับภูมิภาคอื่นๆจึงทำให้เห็นการก้าวกระโดดจากสังคมเกษตรกรรมแบบแรกเริ่มมาสู่ความเป็นสังคมเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างทันทีทันใดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งไม่สอดคล้องกับเรื่องราวในหลักฐานด้านเอกสารที่แสดงให้เห็นว่าชุมชนต่างๆ ในภูมิภาคนี้ได้มีพัฒนาการเข้าสู่ความเป็นสังคมเมืองมาตั้งแต่ก่อนหน้านั้น

ความไม่สอดคล้องระหว่างหลักฐานด้านโบราณวัตถุ กับหลักฐานด้านเอกสารอาจเป็น

เพราะในช่วงก่อนหน้าพุทธศตวรรษที่ 19 ชุมชนต่างๆในลุ่มน้ำแม่อิงนี้มีความล่าช้าทางเทคโนโลยี จึงไม่มีการพัฒนารูปแบบ เครื่องมือ เครื่องใช้ไปตามพัฒนาการทางสังคมอย่างในภูมิภาคอื่นๆ ซึ่งทำให้มีปัญหาในการศึกษาพัฒนาการทางสังคมในภูมิภาคนี้จากหลักฐานด้านโบราณวัตถุ เป็นหลัก

อย่างไรก็ตามในลุ่มน้ำแม่อิงก็มีหลักฐานสำคัญอีกประเภท ที่อาจนำมาใช้ในการศึกษาพัฒนาการทางสังคมได้ คือ ชุมชนโบราณที่มีคู-คันดินล้อมรอบซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก อันเป็นหลักฐานสำคัญในตัวเองที่แสดงถึงความเป็นสังคม เมือง การวิจัยครั้งนี้จึงมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาพัฒนาการของสังคมในภูมิภาคนี้ โดยใช้ข้อมูลทางด้านลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนเหล่านี้ซึ่งอาจเป็นแนวทางหนึ่งที่จะอธิบายถึงความเป็นมาของชุมชน และการเกิดสังคมเมืองในภูมิภาคนี้ได้ วิธีการศึกษาเริ่มจากการจำแนกรูปแบบของชุมชน แล้วศึกษาเปรียบเทียบถึงตำแหน่งที่ตั้ง ขนาด และการกระจายตัวของชุมชนแต่ละรูปแบบซึ่งทำให้สามารถตีความถึงพัฒนาการทางสังคมได้อย่างต่อเนื่อง

ผลจากการศึกษาพบว่าชุมชนโบราณที่มีคู-คันดินล้อมรอบในลุ่มน้ำแม่อิง มีวิวัฒนาการด้านรูปแบบเป็นลำดับขั้น โดยจากลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีคู-คันดินล้อมรอบรูปแบบแรกสุดที่เกิดขึ้นนั้น แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาเข้าสู่ความเป็นสังคม เมืองในภูมิภาคนี้ในช่วงก่อนหน้าพุทธศตวรรษที่ 19 อาจเป็นผลมาจากแบบแผนการยังชีพด้วยการทำนาบนที่ราบเชิงเขา ซึ่งจำเป็นต้องมีการจัดระบบการชลประทานเหมืองฝาย อันเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดโครงสร้างของเมืองขนาดเล็กขึ้นตาม เครือข่าย เหมืองฝายต่างๆ หลังจากนั้นต่อมาจึงมีการรวมกลุ่มระหว่างเมืองขนาดเล็กเหล่านั้น เข้าเป็นโครงสร้างของเมืองขนาดใหญ่ ซึ่งเกิดขึ้นในบริเวณลุ่มน้ำแม่อิงตอนล่างเป็นแห่งแรกคือ เมืองพะเยา และจนกระทั่งถึงราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 จึงได้เกิดเมืองขนาดใหญ่ขึ้นในบริเวณลุ่มน้ำแม่อิงตอนกลางและตอนบน คือ เมืองล่อ เมืองเทิง และเมืองเชียงของ โดยจากข้อมูลด้านลักษณะการตั้งถิ่นฐานแสดงให้เห็นว่าการเกิดเมืองขนาดใหญ่เหล่านี้ อาจเป็นผลมาจากการคมนาคมตามลุ่มน้ำแม่อิง ซึ่งเป็นเส้นทางหนึ่งที่ผู้คนจากแคว้นสุโขทัยใช้เดินทางไปยังแม่น้ำโขง เพื่อติดต่อไปยังบ้านเมืองที่ห่างไกลทางทิศเหนือ แต่โครงสร้างของเมืองขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นนี้ ก็มีพื้นฐานมาจากโครงสร้างของเมืองขนาดเล็กที่เกิดขึ้นในระยะแรกตาม เครือข่าย เหมืองฝายต่างๆ ในช่วงก่อนหน้านั้น การศึกษาข้อมูลด้านลักษณะการตั้งถิ่นฐาน

ของชุมชนที่มีคู-คันดินล้อมรอบในลุ่มน้ำแม่อิง จึงทำให้ เห็นพัฒนาการทางสังคมอย่างต่อเนื่องและ
ทำให้ เห็นความ เป็นมาของสังคม เมืองในภูมิภาคนี้ก่อนหน้าพุทธศตวรรษที่ 19 ได้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

Thesis Title Ancient Fortified Communities in Mae Ing Basin :
Study in Settlement Geography and Urban Society
Organization.

Name Warawut Srisopark

Concentration Historical Archaeology

Department Archaeology

Academic Year 1995

ABSTRACT

Mae Ing Basin, in which Muang (city, or urban center) Phayao is located, is an important area in the study of northern Thai history and archaeology, but there are still some unsolved problems. While the traditional historical documents (such as legends and chronicles) had always mentioned Muang Phayao and cities such as Muang Thoeng, Muang Lo and Muang Chiang Khong long before 13th-14th centuries A.D., most artefacts and monuments; so far as were found nowadays, can not be dated prior to that period. Only some polished stone tools found in this area, could be compared to those found in other dated sites, which were from the much earlier period of primitive agricultural society, or "the prehistoric period".

With these evidences, it was looked like that there was "a great leap" in the social development of the communities in Mae Ing Basin during 13th-14th centuries, from the early agricultural

settlements to the advanced urban ones, and the traditional historical writings about urban development prior to that period were unproved.

However, in this study, it is proposed that some significant archaeological evidences in Mae Ing Basin were overlooked, namely- the ancient fortified communities, or the moated settlements.

This study in settlement geography and urban society organization is done by collecting data, surveying the sites of fortified communities, then classify them according to their settlement pattern, such as forms, sizes, locations, and grouping patterns.

It is found that these ancient fortified communities had their evolutionary process of settlement. In the period prior to 13th-14th centuries A.D., the irrigated agricultural technology led the society to a new form of subsistant activity that a complex social organization was needed. This gave rise to the cluster of communities along each small irrigational networks, that formed the early stage of urban structure, and originated a small fortified community which was the first urban center, or an early town, in each networks.

Later, these small networks of communities were gathered together and formed the basis of the first large-scale urban structure in the southern Mae Ing Basin- Muang Phayao, with the origin of a large forified community, or a city, as a center. Then, until the 13th-14th centuries, other large-scale urban structures

were founded in the middle and northern Mae Ing Basin- Muang Lo Muang Thoeng and Muang Chiang Khong, with a city as a center in each ones.

The communication along the Mae Ing river might be an important factor for the emergence of these cities and large-scale urban structures, since the Mae Ing river was on the route from Sukhothai via the Mekong river to the far away north, however, the small networks of communities along the irrigational systems were still the main basis for the urban structure in Mae Ing Basin.

So this study of settlement patterns of fortified communities in Mae Ing Basin may reveals the early stages of urban society in this region and also fills in the gap in the history of social development.

กิตติกรรมประกาศ

ในการศึกษาวิจัยและเรียบเรียงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลงได้นั้น ข้าพเจ้าได้รับความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากบุคคลต่างๆ หลายท่าน ตั้งแต่อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. ผาสุข อินทรารุจ และอาจารย์พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ รวมทั้งรองศาสตราจารย์ทิวา ศุภจรรยา และคุณสุพจน์ พรหมานิช ซึ่งได้ให้ความรู้และคำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาอย่างมาก ส่วนในด้านการเรียบเรียงและจัดทำรูปเล่มวิทยานิพนธ์ก็มีเพื่อนๆ และรุ่นพี่ รุ่นน้อง ที่กรุณาสละเวลามาชวนช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ คือ คุณประอร ศิลาพันธ์ คุณศรัณย์ ทองปาน คุณกฤษ เหลือลมัย คุณวิไลรัตน์ ยั่งรอด คุณวัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ คุณหทัยรัตน์ รุ่งสาโรจน์ คุณจิระศักดิ์ แต่งเจนกิจ คุณสุชญา รัตนโกวิน คุณรวีอร ชีววงศ์ คุณธราธิป ต่ายเพ็ชร คุณวิวรรณ แสงจันทร์ คุณมูทิตา ณรงค์ชัย คุณสหชาติ กังคศิเทียม และคุณภูมิ รายนานท์ นอกจากนี้ยังมีอีกหลายท่านรวมทั้ง คุณพ่อ คุณแม่ และพี่ ที่ได้ช่วยให้กำลังใจอย่างเต็มที่ ซึ่งก็เป็นส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ข้าพเจ้าสามารถเรียบเรียงวิทยานิพนธ์นี้ได้สำเร็จ ข้าพเจ้าจึงใคร่ขอแสดงความขอบพระคุณอย่างจริงใจ ณ ที่นี้